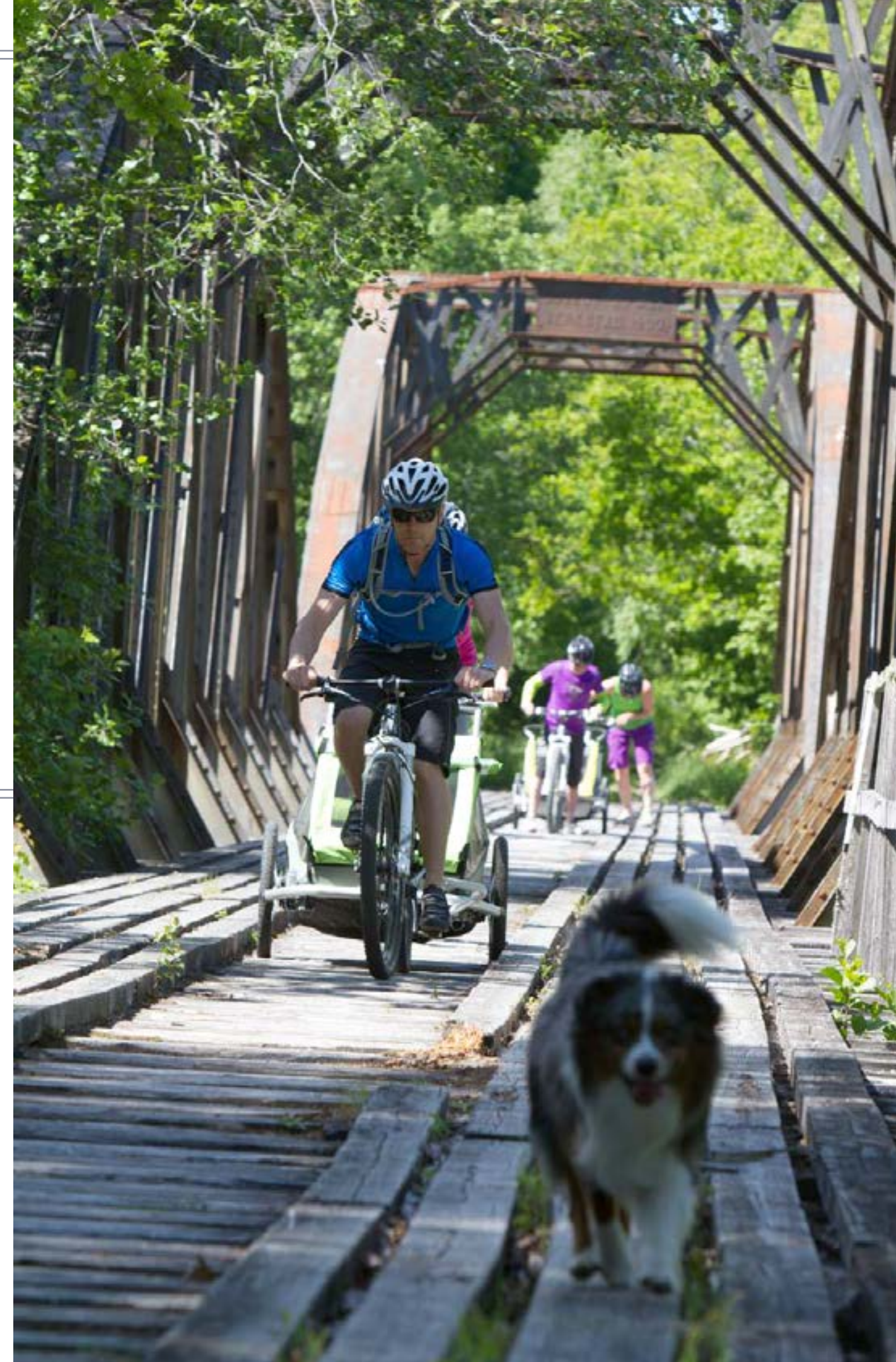

PÅ RULL I JÄRNETS SPÅR

Svärfars gamla kartor skvallrar om att det en gång funnits en järnväg från Sala, via Gysinges järnbruk, till Gävle. Med mountainbikes och en stor dos nyfikenhet cyklar vi i järnvägens försvunna spår. Vi följer den gamla banvallen och får en helg där ingen har en aning om vad som väntar.

TEXT **GUNNIKA ISAKSSON-LUTTEMAN** FOTO **TOMAS ALMBO**

En väldigt rak och mysig skogsstig tar vid och det känns att vi ännu en gång befinner oss på banvallen

Förvirringen är total vid Salas blekrosa stationshus. Vi är sex vuxna och ingen av oss fattar åt vilket håll vi ska vända framhjulet för att hitta det som återstår av Sala-Gysinge-Gävle järnväg. Våra mountainbikes glänser i den varma vårsohlen, bromsarna är nysmorda och två små barn är ordentligt fastspända i varsin cykelvagn.

Jag och fotografen närstuderar kartan i hopp om ledtrådar, Martina och Björn kollar satellitvyer på telefonen medan Carin och Andreas spanar ut över omgivningarna. Ifall vi ändå råkat missa någon skylt. Hunden Diesel vädrar äventyr i luften.

– Jag trodde det här skulle gå som på räls, skojar Björn och vi andra kan inte låta bli att fnissa lite.

Ut ur Sala finns det visserligen räls, men där rullar fortfarande tåg, så det är helt fel spår för oss. Det blir till att snirkla sig ut ur staden på bilvägar för att ta sikte mot bilskroten, för någonstans där börjar den raka linjen på kartan som symboliserar den före detta järnvägen.

SVÄRFARS UPPTÄCKT

Det är svärfar som lurat ut oss på detta tvättakta

cykeläventyr. Han älskar att flukta på gamla kartor och han har massor av dem. Det var han som hittade den ”f.d. järnvägen” på ett trasigt kartblad. Och det var när vi tillsammans följde strecket på kartan för att ta reda på vart den tog vägen som äventyrlusten väcktes. Ibland var den där, ibland inte. Ibland markerad som traktorväg, ibland som stig, och ibland inte alls.

SGG kallades järnvägen i folkmun när den invigdes år 1900. På den tio mil långa sträckan från Sala till Gävle, fraktades tack- och stångjärn från Gysinge bruk. Sulfitfabriken och sågverket i Gysinge var också bidragande orsaker till att järnvägen fick just den sträckning som vi nu ska upptäcka igen.

PÅ RÄTT SPÅR

Bakom en bom börjar det riktiga äventyret. Visserligen syns ingen banvall, men stråket genom skogen är spikrakt så det måste vara här. Bara någon kilometer utanför Sala fanns två lastplatser, Kalkbacken och Gudmundtorp. Den breda vägen innehåller lite för mycket sand för att det ska vara njutbart att hoja, men alla är så upprymda av äventyrskänslan att det inte verkar göra något. Ungefär samtidigt som skogen

övergår i åker, upptäcker vi räls och slipers under vårgrönskan.

– Jag tror vi är på rätt spår, kläcker Andreas ur sig och lägger örat mot rälsen för att lyssna efter eventuellt ankommande tåg.

I det öppna landskapet kan en banvall skönjas tvärs över åkern. Det är en märklig känsla att vara upphöjd över det platta fältet. I Saladamm fanns den första stationen, men av den ser vi inte ett spår.

Vi rullar vidare genom trädgångarna och överraskas snart av åker igen. Helt plötsligt tar det bara slut. Jordbruket har tagit över. Balanserar vi på kanten av slutet, fastän vi nyss har börjat vår färd? Små öar sticker upp genom åkern och på dem anas fragment av en före detta järnväg, utslängda i ett hav av grödor.

SKURKAR OCH TEMPELRIDDARE

Det blir en oundviklig avstickare från originalsträckningen. En slingrande grusväg för oss vidare till Jugansbo där vi hittar banvallen igen. En väldigt rak och mysig skogsstig tar vid och det känns att vi ännu en gång befinner oss på banvallen. Mysigheten övergår snart i omysig ogenomtränglighet. Skogen har fullständigt

tagit över den här delen och vi väljer återigen att fuska och följa grusvägen intill som nästan har samma sträckning. Vi börjar närma oss Enåker och i en kurva gör vi ett nytt försök att cykla på banvallen.

– Det måste ju vara här i närheten som Salaligan härjade, funderar Martina högt, medan lilla Julie får en mellanmålsbanan under drickapausen.

Under 1930-talet plundrades och mördades ett flertal personer i trakterna vi nu befinner oss i. Ibland kom ligan över pengar i samband med illdåden. 1936 fick ett bankbud sätta livet till, men kort därefter greps gärningsmännen som leddes av Sigvard Nilsson.

– Ledaren var mentalsjuk och lästes in på Säter, säger Carin och fortsätter, han bytte namn till Thurneman, som blir Manhunter om man kastar om bokstäverna ...

En rysning går genom cykelteamet och några svordomar slinker ur Andreas och Björn. Inte över Salaligans framfart, utan mer av deras icke existerande framfart. Det går trögt att hoja nu. Sanden är för lös för att de ekipage som har cykelvagnarna på släp ska orka förflytta sig. När vi blir omkörda av en frustande häst med sulky

bakom ändalykten står det klart att vi hamnat i någons travbana.

– Kul att banvallen används till något, muttrar Björn och kämpar vidare.

Året efter Salaligans gripande tog Statens Järnvägar över driften av SGG, som länge dragits med ekonomiska svårigheter.

Mjölksyran pumpar i låren när vi rullar in i Runhällen, som förr var en stor knutpunkt på linjen. Här fanns mejeri och ett lokstall med vändskiva. Andra järnvägslinjer anslöt här mot Heby och Enköping. Nu finns en maskinservicebutik och en samlingslokal för Tempelriddarorden, men annars verkar orten mest vara sömnig och avflagnad.

EN RÄL, FLERA RÄLSAR

Under lunchpausen bakom lokstallet diskuterar vi vad inträdesprovet kan tänkas vara för att bli tempelriddare. Några tranor pickar efter mat på fälten omkring oss. Lowe och Julie får sträcka på benen en stund innan de får ta plats i sina bekväma vagnar igen.

Banvallen är nu hård och lättcyklad, vi flyger förbi Kroksbo där tågen stannade för att fyllas med last från sågverket och torvströfabriken. I

skogen hittar vi resterna av tråperrongen som nu ligger travad på hög.

Strax innan Råsboda får vi göra en kort avstickare igen för att slyn har invaderat banvallen. Råsbodas stationshus ser mer ut som en sommarstuga. I den före detta perrongen spirar nu en välkött rabatt.

Vi korsar bilväg 56 och glider in på banvallen som här är omgjord till skoterspår vintertid, vilket betyder att sträckan är väl framkomlig även för cyklar under den snöfria årstiden. Höga val-lar med rullstenar och sand kantar vår väg, och jag anar att vi följer en rullstensås. Tallmon gör sig påmind i underlaget, då det mest är sand som sprutar under däck. En gammal sliper ligger kvarglömd i ljungen och medan jag reflekterar över den vackra naturen omkring mig funderar Andreas över helt andra saker.

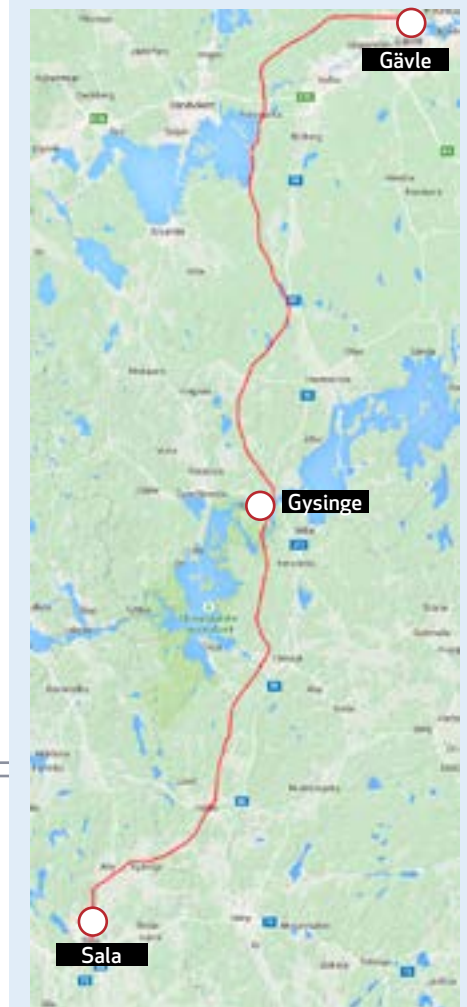
– Heter det en räl och flera rälar, frågar han, eller blir det räls?

GARVAT I TÄRNSJÖ

Det är mer eller mindre raka spåret till Tärnsjö, där både stationshus och räls finns kvar. Här kunde tre tåg mötas och där lastades timmer, träkol och cementrör från fabriken intill. →

FAKTA

” Banvallen ristar som en ådra genom åkrarna där det är tillåtet att cykla

På stationen har några gamla tågagnar sparats och omvandlats till vandrarhem, och det är här vi ska sova i natt.

I receptionen tar Isabell emot med ett stort leende och förklarar ingående var vi hamnat. Företag från orten har alla fått sätta sin prägel på inredningen. Jag och fotografen får rummet som Tärnsjö garveri har haft ansvaret för.

Tärnsjö är världskänt för sitt läderhantverk och i vårt rum är till och med gardinerna av läder. Jag slänger cykelhjälm på läderstolen och lägger mig på sängen med läderöverkast. En stunds vila känns skönt innan det är dags att leta upp ortens pizzeria för kvällens middag.

GYSINGES BROAR

Mrgonen gryr med solstrålar som försöker tränga genom den tjocka lädergardinen. Med morgonpigga småbarn är det inga problem att komma iväg i tid, alla har varit vakna sen sextiden i morse.

Färden börjar längs stationsgatan i Tärnsjö för att ganska raskt avbrytas av åker som sätter käppar i hjulet. Det blir cykling längs bilvägen genom Hebron innan vi kan kliva på banvallen

igen. Vi trampar över landsbygden, banvallen ristar som en ådra genom åkrarna där det är tillåtet att cykla. Det känns privilegierat att få se landskapet från den här sidan, en sida som inte är den vanliga.

I Kerstinbo tappar vi bort banvallen, men hittar en rolig skogsväg som lockar fram barnasinnets i oss alla. Vi är visserligen inte längre på banan, men skogsvägen leder oss på rätt spår i alla fall. Banvallen blir högre ju närmare Gysinge vi kommer. En liten bro skvallrar om att Dalälvens biflöden är i antågande.

– Wow, slipper det ur Carin när vi skådar de mäktiga fackverksbroarna.

– Oj, säger Martina när vi kommer närmare och ser att broarna inte har några räcken och att avstånden mellan tvärbalkarna är väldigt långa.

Lowe börjar gråta när hans vagn skumpar fram över de gamla sliprarna. Det tar sin tid, men med tungan rätt i mun tar vi oss alla helskinnade över och kan njuta av utsikten över en sprudlande älv. I Gysinge blir det glassfika på lanthandeln och Björn passar på att stila på bak-hjulet medan barnen äter mellanmål.

LÄNGS GÄSTRIKELEDEN

Från Gysinge följer banvallen Gästrikeleden, eller om det är tvärtom, det får vara osagt. Farten är hög och vi möter andra glada cyklister. Solen gassar, tröjor åker av och solglasögon på.

– Det blir nästan lite tråkigt när det är så rakt, konstaterar Martina.

När vi närmar oss Hedesunda öppnar skogen upp sig och en charmig by välkomnar oss med ladugårdar och mexitegelhus, omsorgsfullt blandat. Hedesundas stationshus hittar vi inte, men väl Södra Brunn som blir ett perfekt ställe att fylla på matdepåerna och trösta griniga barn.

BAD OCH ÖKEN

Banvallen löper genom tallskogen och för oss vidare till Fäbodsjön och de omkringliggande sommarstugorna. Solen står högt nu och det har blivit rejält varmt. Det känns dumt att inte stanna här för ett dopp.

– Yihaa, skriker Björn innan han försvinner under den svarta ytan för att snart dyka upp frustandes.

När alla svalkat sig fortsätter vi norrut. Det går som en dans. En bred, rak och förhöjd stig

mellan tallarna gör livet gott. En rostig avståndsskylt skevar i kanten på banvallen. Vid Lomsjön får vi sjöutsikt igen. Lowe och Julie har somnat i sina vagnar.

I Rörberg hamnar vi i ett ökenlandskap. Ett jättelikt sandtag är det som ger känslan av Las Vegas sandöken. Här någonstans ska det finnas en exotisk älgpark också.

MÅLET I MACKMYRA

Kvällsljuset börjar sippra in mellan träden och gröna ångar breder ut sig när cykel-entouraget närmar sig Valbo. Det skulle mycket väl kunna vara Fylke i Sagan om ringen vi cyklar genom. En bäck rinner stillsamt mellan de mjuka kullarna. Motorväg E16 avbryter våra sagolika funderingar och spärrar tillfälligt vidare färd, men vårt sammantrimmade team finner en tunnel under bilvägen.

Idyllen kring Mackmyra bruk fyller snart våra sinnen. Trötta barn och ömmande bakdelar kräver vila mot brukets vitrappade vägg intill ån. Det var i Mackmyra som banan börjades rivas upp på 1970-talet efter att persontrafiken blivit nedlagd 1964 och godstrafiken mer var av

sporadisk karaktär. 1995 revs den sista sträckan upp mellan Sala och Köpalla, och Sala-Gysinge-Gävle Järnväg fanns bara kvar i människors minnen. Middag med tillhörande whiskyprovning är det vi längtar efter nu. Men det är inte här som det ska ske.

Sista biten mot Gävle flyger vi fram. Rediga cykelvägar i rak riktning tyder på att vi fortfarande följer banvallen. Gatunamn som Svedvägen, Åbyforsvägen och Hagströmsvägen påminner märkbart om de sista stationerna på linjen. Siktet ställs in mot gravitationsdestilleriet och Mackmyra Whiskyby, strax utanför Gävle, som får bli den här cykelexpeditionens mål. Ett tröttkört, men lyckligt gäng, rullar in i whiskybyn när dagen ersätts av kväll.

– Uppdrag utfört, fastslår Björn och lyfter en sovandes liten Julie ur cykelvagnen.

Vi applåderar oss själva och kliver in i whiskys värld som belöning för väl utförd expedition.

I tankarna är jag redan tillbaka vid svärfars kartor. Undrar om det finns fler spännande upptäckter som gömmer sig bland hans vältummade kartblad?

Banvallscyklning i Gästrikland

Bansträckningen har idag varierad framkomlighet. Vissa sträckor är skoterled, vandringsled, cykelled eller skogsstig. Andra etapper är helt igenväxta.

Broarna vid Gysinge har numera försetts med räcken och spänger. Cykelvagnar kan ha svårt att komma över om de är för breda.

Vandrarhem finns i Sala – svenskatouristforreningen.se, Tärnsjö – vandrarhemmettagitarnsjo.se, Gysinge – gysingevandrarhem.se och Gävle – gavlebedandbreakfast.se. Mer information på historiskt.nu och jarnvag.net.

KARTA

Terrängkartan 630 Sala, 640 Hofors, 641 Tierp, 651 Gävle.

Andra banvallar att cykla hittar du på cykla-banvall.nu.